

павер'яў, анімалістычных казак¹³) можна лічыць вобраз ката ўвасабленнем архетыпа трыкстэра ў зааморфным кодзе беларусаў. Як вядома, дрэва не жыве без карэння, а народ – без сваёй культурнай памяці, таму даследаванне архетыпаў, калектыўнага несвядомага бачыцца актуальным, асабліва калі нацыянальную культуру ў свядомасці сучаснікаў выцяснюць розныя маргінальныя з'явы.

Літаратура

1. *Бараг Л. Р.* Сюжэты і матывы беларускіх народных казак: Сістэматычны паказальнік / Рэд. І. У. Саламевіч. Мінск, 1978.
2. *Барташэвіч Г.* Дзіцячы фальклор // Дзіцячы фальклор / Рэд. К. П. Кабашнікаў. Мінск 1972. С. 5–33.
3. Беларуская міфалогія: Энцыклапед. слоўн. / С. Санько [і інш.]; Склад. І. Клімковіч. 2-ое выд., дап. Мінск, 2006.
4. Беларускі фальклор: Энцыклапедыя: У 2 т. / Рэдкал. Г. Г. Пашкоў і інш. Мінск, 2005–2006. Т. 1: Акапэла – Куцця. 2005.
5. Беларускі фальклор: Энцыклапедыя: У 2 т. / Рэдкал. Г. Г. Пашкоў і інш. Мінск, 2005–2006. Т. 2: Лабараторыя традыцыйнага мастацтва – “Яшчур”. 2006.
6. Дзіцячы фальклор / Рэд. К. П. Кабашнікаў. Мінск, 1972.
7. Зямля стаіць пасярод свету... Беларускія народныя прыкметы і павер'і / Уклад., прадм., пераклад., бібл. У. Васілевіча. Мінск, 1996.
8. Зямная дарога ў вырай: Беларускія народныя прыкметы і павер'і / Уклад., прадм., пераклад. і паказ. У. Васілевіча. Мінск, 1999.
9. *Костюхин Е. А.* Животные в мире мифа, сказки и басни // Когда звери говорили: Триста семдесят пять мифов, сказок, басен, анекдотов / Сост., предисл., коммент. и указ. Е. А. Костюхина. М., 2004. С. 5–17.
10. *Крук И. И.* Восточнославянские сказки о животных / Акад. наук БССР, Ин-т искусствоведения, этнографии и фольклора. Минск, 1989.
11. *Мелетинский Е. М.* О литературных архетипах. М., 1994.
12. *Франц М. ф.* Архетипические паттерны в волшебных сказках. М., 2007.
13. *Шильман М.* Трикстер, герой, его тень и ее заслуги. Інтэрнэт-адрас: <http://abuss.narod.ru/texthtml/trickster.html>
14. *Юнг К. Г.* Душа и миф. Шесть архетипов / Пер. А. А. Спектор. М., 2005.

Н. Андрэюк

КАГНІТЫЎНЫ ПАТЭНЦЫЯЛ БЕЛАРУСКІХ ЗАГАДАК ТЭМАТЫЧНАЙ ГРУПЫ ‘СЯМЕЙНЫЯ АДНОСІНЫ’

За тысячагоддзі народ стварыў моўны вобраз свету, у якім адлюстроўваюцца і яго наіўная філасофія, і яго культура, традыцыі, абрады, – адным словам, сістэма адносін чалавека да свету прыроды, да грамадства, сям'і.

Адметнай рысай кожнага народа з'яўляецца сямейны лад, адносіны паміж мужам і жонкай, іх узаемаадносіны з дзецьмі, што яскрава адлюстравана ў вуснай народнай творчасці, у тым ліку і ў загадках. Таму ў дадзенай працы мы і звернемся да тэматычнай групы загадак “сямейныя адносіны”, каб прасачыць і прааналізаваць сямейны лад беларусаў, іх народную мараль і этыкет.

¹³ Факты ў пацверджанне выказанага далей меркавання гл., напрыклад, [1], [10].

Загадка адносіцца да жанру фальклорнай прозы так званай малой формы. Паходжанне тэрміна звязана са словам “гадаць”, якое ў старажытнарускай мове абазначала “думаць”, “меркаваць”, “разважаць”, “раіцца” [3, с. 507].

Загадка – твор вуснай народнай паэзіі, у якім у іншасказальнай, вобразнай форме падаецца апісанне прадмета або з’явы на аснове падабенства, блізкасці якасцей паміж утоеным прадметам і тым, які яго замяняе: *Сам драўляны, а галава жалезная*. (Малаток); *Кругла, як гарбуз, салодка, як цукар, на стале не бывае, а ўсякі гэта ўжывае*. (Грудзі маці) і інш. [3, с. 408].

Тэматыка загадак разнастайная. Яна адлюстроўвае практычны вопыт чалавека, яго паўсядзённую і гаспадарчую дзейнасць, яго веды пра свет. У загадках кадзіруюцца розныя рэаліі і з’явы. Пры гэтым “адказная” частка загадкі (адгадка) мае ў асноўным прадметны характар, а “пытальная” – прэдыкатыўны (падаюцца прыкметы загаданага аб’екта). Значна радзей загадваюцца дзеянні і цэлыя сітуацыі.

Сям’я – сацыяльная катэгорыя; неад’емная частка грамадскай сістэмы. Заснавана на шлюбe, кроўна-сваяцкіх адносінах людзей, на агульнасці побыту, узаемнай маральнай адказнасці і сацыяльнай неабходнасці ў фізічным і духоўным выхаванні чалавека [5, с. 489]. Менавіта яна з’яўляецца першаасновай існавання чалавека: у сям’і чалавек нараджаецца, выходзіць, сталее, а з цягам часу стварае і сваю ўласную сям’ю. Таму пытанне сямейных адносін заўсёды хвалявала і цікавіла людзей рознага ўзросту.

Загадак тэматычнай групы “сямейныя адносіны” налічваецца невялікая колькасць. Яны трактуюць некаторыя (не ўсе) сваяцкія сувязі (*бацька – дачка, свякроў – нявестка*) і асабліва вылучаюць у сям’і малых дзяцей і маці – карміцельку, што сведчыць пра асаблівую павагу народа да мацярынства. Гэтыя загадкі рэалістычныя па сваім змесце.

У загадках, прысвечаных сямейным адносінам, паказаны разнастайныя бакі сямейнага жыцця: сваяцкія адносіны, выхаванне дзіцяці і інш. Разгледзім іх падрабязней.

З сям’ёй цесна звязана такое паняцце, як *народная мараль* – форма грамадскай свядомасці і адносін, своеасаблівы неафіцыйны рэгулятар паводзін людзей ва ўсіх сферах грамадскага і асабістага жыцця; адна з асноўных форм культуры народа [5, с. 344]. Прынцыпы, нормы і ацэнкі маралі ўвасоблены ў фальклоры: байках, чарадзейных і бытавых казках, прыказках, прымаўках, песнях, легендах, загадках і інш. Усё маральна-ацэннае разуменне жыцця, увасобленае ў фальклоры, людзі праносілі праз вякі, вусна перадавалі ад пакалення да пакалення, напаўнялі новым зместам у залежнасці ад змен гістарычных працэсаў. У фальклоры – як бы напісаны маральны кодэкс народа, яго педагогіка, крытэрыі паводзін і вызначэння мэты ў складаных умовах жыцця людзей [5, с. 344].

Адна з галоўных функцый сям’і – *рэкрэатыўная* (узаемадапамога, падтрыманне здароўя, арганізацыя вольнага часу, адпачынку і інш.), якая добра прасочваецца падчас працы членаў сям’і ў полі, па гаспадарцы і г. д. Народная

мараль ушлаўляе *працавітасць*, *беражлівасць*, *калектывізм*, *узаемадапамогу*, *бескарыслінасць*, *добразычлівасць*, *памяркоўнасць*, *сціпласць*, *добрасумленнасць*. *Праца* паводле народнай маралі – галоўны крытэрыі маральнай ацэнкі, неабходная ўмова жыцця, творца дабрыні, выхавання ў чалавека чалавечнасці. Таму натуральна, што ў тэкстах вуснай народнай творчасці вельмі часта закранаецца пытанне працы: хто, дзе, калі і як працуе, як выконвае свае абавязкі і г. д. Напрыклад:

*Ішоў чалавек дарогай, ажно ўдваіх **сена грабуць**:*

– *Калі брат з сястрою – памажы, божа, а мужык з жаною – смешкі да жарты.*

– А не брат з сястрою, не мужык з жаною, мая матка яе матцы свякроўка была. (Бацька з дачкою).

***Жнуць пара людзей.** Ідзе чалавек і гаворыць:*

– *Памагай бог! Калі муж з жаною – ўцешна, калі брат з сястрою – ўспешна.*

А яна адказвае:

– Не брат з сястрою, не муж з жаною, а яго маці маёй маці – свякроў была. (Дачка з бацькам).

З прапанаваных тэкстаў відаць, што працу выконвае не адзін чалавек, а двое. Але цікавы той факт, як адлюстроўваецца ў загадках праца, якую выконваюць: 1) муж разам з жонкай; 2) брат разам з сястрой. У беларускага народа мы знаходзім тры загадкі, якія асвятляюць гэта пытанне:

1. *Ішоў чалавек дарогай, ажно ўдваіх сена грабуць:*

– *Калі брат з сястрою – памажы, божа, а мужык з жаною – смешкі да жарты.*

– А не брат з сястрою, не мужык з жаною, мая матка яе матцы свякроўка была. (Бацька з дачкою).

2. *Жнуць пара людзей. Ідзе чалавек і гаворыць:*

– *Памагай бог! Калі муж з жаною – ўцешна, калі брат з сястрою – ўспешна.*

А яна адказвае:

– Не брат з сястрою, не муж з жаною, а яго маці маёй маці – свякроў была. (Дачка з бацькам).

3.– *Памагай, божа, – сказаў прахожы жнуўшаму старому з маладою жанчынаю.*

– *Дзякуй, – адказаў стары.*

– *Калі брат з сястрою – спешна вам, а калі муж з жаною – смешна нам.*

– Не брат з сястрою, не муж з жаною, а толькі мая маці яе матцы была свякрова. (Бацька з дачкою).

Ва ўсіх гэтых тэкстах адзначаецца, што, калі праца выконваецца братам з сястрой, ім жадаюць поспехаў, дапамогі ад Бога. Такая праца будзе выканана добра, хутка, без усялякіх забавак і жартаў. Зусім іншая сітуацыя, калі ў якасці тых, хто працуе на полі, выступаюць муж з жонкай. З тэкстаў прапанаваных

загадак можна зрабіць выснову, што на полі ў такім выпадку будуць толькі “*смешкі да жарты*”. У загадцы нават падкрэсліваецца: “*калі муж з жаною – смешна нам*”.

У сямейнай сферы народны этыкет вызначаў абавязкі мужа, жонкі і іншых членаў сям’і. У сельскай мясцовасці мужчыны абавязаны былі араць зямлю, касіць, перавозіць сена, салому, снапы, даглядаць скаціну зімой, выконваць будаўнічыя і рамонтныя работы, нарыхтоўваць дровы, вырабляць гаспадарчыя прылады, начынне і інш. Жанчынам ставілася ў абавязак гатаваць ежу, засяваць і палоць агарод, капаць бульбу, рваць лён і каноплі, прасці, ткаць, шыць, мыць і рамантаваць адзенне, падтрымліваць чысціню ў доме.

У той жа час, калі звярнуць увагу не на сам тэкст загадак, а на іх адгядкі, мы бачым, што працаўнікамі на полі з’яўляюцца не жонка з мужам, не брат з сястрой, а менавіта бацька з дачкой. І сапраўды, не толькі жанчына, але і дзяўчына ў сялянскай сям’і павінна была ўмець рабіць усё: праць, шыць, гатаваць, працаваць у полі і шмат чаго іншага... Гэта былі працоўныя рукі ў сям’і, пра што сведчыць і яшчэ адна загадка: *Пяць раз гарэў, адзін раз строіўся*. (Пяць дачок замуж аддаваў і аднаго сына жаніў).

У беларусаў так было заведзена: калі дзяўчына выходзіць замуж, яна пераходзіць жыць у хату мужа, а калі ж ажэніцца сын, то ён прыводзіць у бацькоўскую хату нявестку. Таму і вяселле дачок параўноўваецца з пажарам (бо працоўных рук стала менш), а жаніцьба сына – з пабудовай (бо ў хаце з’явіўся яшчэ адзін чалавек, нявестка, якая будзе працаваць па гаспадарцы).

Народны этыкет – сукупнасць правіл паводзін і абыходжання, прынятых у асяроддзі працоўных; знешняе праяўленне культуры. Рэгуляваў узаемаадносіны людзей у працоўнай, грамадскай, бытавой і сямейнай сферах жыццядзейнасці, у кантактных сітуацыях са знаёмымі і незнаёмымі людзьмі [5, с. 355]. Правілы народнага этыкету рэгулявалі адносіны паміж юнакамі і дзяўчатамі, жанчынамі і мужчынамі. У вёсцы было прынята вітацца з людзьмі (у тым ліку і з незнаёмымі). На Беларусі бацькоў, старэйшых (знаёмых і незнаёмых) называлі на **Вы**. Але ў адной загадцы такое правіла этыкету парушаецца:

*Старая **ты** вуштабурка (уштабрыка), ляжыш ты на бахтары, я, молада, была ў тараторні, прыляцеў паляцітар, уханіў пабудзітара, сеў на бялітар над харытарам, да й даўбе*. (Нявестка гаворыць свекрыві, што ляжыць на пасцелі: “Я была на вуліцы, прыляцеў каршун, схапіў пеўня, сеў на бярэзіне над дарогаю і есць”).

Відавочна, што ў дадзеным тэксце падкрэсліваюцца непаважлівыя адносіны нявесткі да свекрыві. Назіраецца тут і своеасаблівае супрацьпастаўленне іх па ўзросце: “***Старая ты вуштабурка (уштабрыка), ляжыш ты на бахтары, я, молада, была ў тараторні...***”. Тут нявестка звяртаецца да свекрыві “*старая ты вуштабурка (уштабрыка)*” і пры гэтым падкрэслівае, што сама яна, нявестка, “*молада*”.

Значнае месца ў народнай маралі займае *сямейна-бытавая мараль*. Да стварэння сям’і народ адносіўся з выключнай адказнасцю. Паводле звычаю, яшчэ да вяселля жаніха і нявесту абмяркоўвала радня, знаёмыя, высвятлялі іх маральныя якасці, здароўе, рысы характару, здольнасці да працы, уменне весці гаспадарку.

Паводле народнай маралі, сям’ю неабходна ствараць на аснове кахання і ўзаемнай вернасці. Адносна аднолькавае матэрыяльнае становішча, роўнасць узростаў маладых у шлюбе, іх працавітасць і ўзаемнае каханне, фізічнае здароўе, добрыя і спагадлівыя дзеці – маральны ідэал сям’і беларуса.

Сярод асноўных функцый сям’і – *рэпрадукцыйная* (нараджэнне дзяцей) і *выхаваўчая*. Выхаваць дзяцей – гэта значыць даць ім магчымасць пазнаць жыццё праз працу без апекі. Дзеці павінны былі слухацца бацькоў, асабліва галаву сям’і – гаспадара. Непавага да старэйшага, тым больш да бацькоў – маральны грэх [5, с. 344].

Для беларусаў спрадвек было вельмі важна, якога полу дзіця: хлопчык ці дзяўчынка. Перавагу аддавалі хлопцу, сыну, таму што ён быў прадаўжальнікам роду. Таму у загадцы *Сядзіць дзіця на гародзе, сядзіць і гаворыць*: “У мяне ёсць бацька, маці, а я ім **не сын**.” (Дачка) мы бачым, што падкрэсліваюцца гендэрныя асаблівасці, адрозненні дзяцей паводле полу (г. зн. не сын, а дачка).

У тэкстах загадак мы знаходзім адлюстраванне і нечаканага нараджэння дзіцяці: *Прыехаў госьць без вяцей, еў мяса без касцей* (Малое дзіця і грудзі маці). І гэта відавочна: ніхто не ведаў, калі народзіцца дзіця. Яно сапраўды, як госьць: нечакана з’яўляецца, прыносіць у хату радасць і перамены.

Да дзіцяці заўсёды беларусы ставіліся з павагай, пяшчотай і любоўю, пра што і сведчыць наступная загадка: *Што за **звярочак**: па хаце ходзе, **ніхто яму не шкодзе, усякі яго ўважае**, дарогу саступае*. (Дзіця).

У той жа час заўважаем, што дзіця паказана і як бездапаможнае, яму патрэбна дапамога: *Сярод хаты лужа стаіць, а на лужы рыба ляжыць* (Дзіця). Тут дзіця параўноўваецца з рыбай, якую пакінулі ў лужыне. Лужына рана ці позна высахне, а рыба без вады жыць не можа. Так і дзіця: без матулінай дапамогі, любові і пяшчоты жыць не зможа.

У загадках адлюстравана і эмацыянальная сувязь маці і дзіця. Менавіта праз вочы дзіця “размаўляе” з маці падчас кармлення: *Свой сваю есць і **ў вочы назірае***. (Дзіця і грудзі маці).

Як вядома, у беларусаў сям’ю ўзначальваў гаспадар, муж. Ён размяркоўваў працу паміж членамі сям’і, адказваў за арганізацыю сямейнага побыту, нёс маральную і матэрыяльную адказнасць за сям’ю і быў прыкладам ва ўсім для яе членаў. Таму цікавым з’яўляецца той факт, што ў якасці абаронцаў дзіцяці ад небяспекі (у дадзеным выпадку ад ваўкоў) выступаюць не толькі бацька (у першай загадцы), але і маці (у другой):

1. *На гары Растуты ляжаць людзі пабіты, у іх галовы пазвяззаны; прыбег шулда-булда, уханіў махотачку: “Мані памыйнічку, **даганяй шулду-булду, адымай махотачку**”.* (Снапы, воўк, дзіця, маці, муж).

2. Пад горадам, пад Быхавам, ляжаць галовы падбрытыя, між тых людзей ляжыць кавекуш. Прыбег пумынька, узяў кавекуш:

– Ідзіце, скажыце матульцы, няхай садзіцца на котку (воз), маніць аўсяніка, даганяе пумыньку, адымае кавекуш. (Снапы, дзіця, воўк, маці, конь).

Ва ўнутрысямейных адносінах не малую ролю адыгрывала жанчына. Яе становішча было неаднолькавым: у *бацькоўскай сям’і* (дзе сумесна пражываюць бацькі і іх жанатыя сыны) гаспадыняй была маці (святроў), у *брацкай* (сумесна жывуць двое ці больш жанатых братоў) – жонка старэйшага брата. Яна кіравала жанчынамі ў сям’і, вучыла іх гаспадарчым справам, размяркоўвала паміж імі ўладу, сачыла за парадкам у хаце, гатавала ежу, пякла хлеб і інш. Нявесткі цалкам залежалі ад свекрыві. Першай памочніцай гаспадыні была старэйшая нявестка. У *малой сям’і* (толькі бацькі і іх нежанатыя дзеці) жонка падпарадкоўвалася толькі мужу. Асабістае шчасце жанчыны-жонкі цалкам залежыць ад мужа, таму часам, калі пагражае бяда, яна і шукае дапамогі ў мужа:

“Ішла какошачка дарожкаю, несла кугатачку, напаткаў яе кантопелька і адабраў кугатачку. Прышла какошанька дадоменьку:

– А мой мілы свяціцелю, сядай на парабомдачку, пабяры ты мянкіннікі, дагані кантопелька, адбяры кугатачку. (Жанчына, дзеці, воўк, мужык, конь, сабакі)”.

Думкі ў загадках выказваюцца ўмоўнай мовай, якая выкарыстоўвалася з даўніх часоў. Таму разгадваючы загадак – гэта рэальнае ўзнаўленне ўтоенага за метафарычнымі вобразамі сэнсу, карціны, прадмета, з’явы і інш. Існуе шмат загадак, у якіх выкарыстаны знарок штучна прыдуманых (для прыватнага ўжытку) незразумелых слоў – *абракадабры* з мэтай надання загадцы таямнічага сэнсу і ўскладнення яе разгадкі [3, с. 417], напрыклад: *Старая ты вүштабурка (вүштабрыка), ляжыш ты на бахтары, я, молада, была ў тараторні, прыляцеў паляцітар, уханіў пабудзітара, сеў на бялітар над харытарам, да й даўбе*. (Нявестка гаворыць свекрыві, што ляжыць на пасцелі: “Я была на вуліцы, прыляцеў каршун, схапіў пеўня, сеў на бярэзіне над дарогаю і есць”) і інш.

У аснову сямейных адносін у беларусаў былі пакладзены адносіны да жанчыны як да гаспадыні, чалавека, які забяспечвае спакой і дабрабыт у хаце, корміць і выхоўвае дзяцей. Менавіта таму ў многіх загадках аб’ектам загадвання з’яўляецца жанчына, якая корміць дзіця, яе грудзі. Напрыклад: *Кругленькая, маленькая, на стале не бывае, увесь свет пітае*. (Грудзі маці); *Жывы жывога есць і ў вочы глядзіць*. (Маці корміць дзіця).

Большая частка загадак, аб’ектам загадвання ў якіх з’яўляюцца маці і яе дзеці, прысвечана менавіта грудзям. У іх малако называецца “*вада здарова*”, “*віначка*”, якое корміць увесь свет: *Бутэлечка крышталёва, у ёй вада здарова, хто жыў, хто ўміраў, той яе ўжываў*. (Грудзі маці); *Нова пляшачка поўна віначка, хто яго не ўжываў, той смаку не знаў*. (Грудзі маці).

У той жа час ёсць і адна загадка, дзе выкарыстоўваецца абразлівы зварот да жанчыны:

Прыляцеў белогор да ўханіў дрыгуна.

– А ты, **шэльма**, дзе была?

– На прыпечку сядзела, лапытэчкі давала. (Ястраб, курыца, жанчына карміла дзіця).

Характэрна, што людзі, ствараючы загадкі, звяртаюцца да розных параўнанняў згодна з тым, на якіх рысах ці прыкметах акцэнтуюцца ўвага ў канкрэтным тэксце. Здараецца так, што адразу падкрэсліваецца некалькі якасцей. У адным варыянце грудзі маці параўноўваюцца з мясам без касцей: *Прыехаў госць без вясцей, еў мяса без касцей*; у другім – з лебедзем: *Белы лебедзь на блюде не быў, усе людзі елі*; у трэцім – з бутэлочкай: *Белая бутэчка, чырвоная шыйка* і інш.

Вуснай народнай творчасці належыць значнае месца ў жыцці кожнага народа. Кожны жанр фальклору мае кагнітыўны патэнцыял, з’яўляецца своеасаблівым нацыяльна-культурным тэкстам. Менавіта таму ў вуснай народнай творчасці адлюстраваны назіранні нашых продкаў за рэчаіснасцю, іх вопыт, вераванні, звычаі і інш.

Беларускія загадкі тэматычнай групы “сямейныя адносіны” яскрава адлюстроўваюць розныя бакі сямейнага ладу беларусаў: сваяцкія сувязі, узаемаадносіны членаў сям’і, працу і інш.

Такім чынам, мы бачым, што загадкі, як і іншыя тэксты вуснай народнай творчасці, з’яўляюцца своеасаблівым нацыянальна-культурным тэкстам, у якім захоўваюцца разнастайныя ўяўленні і веды нашага народа пра жыццё, пра навакольную рэчаіснасць. Галоўнае – вывучаць, аналізаваць іх і пераймаць вопыт нашых продкаў.

Літаратура

1. Беларуская вусна-паэтычная творчасць: Падручнік для студэнтаў філал. спец. ВНУ / К. П. Кабашнікаў, А. С. Ліс, А. С. Фядосік і інш. Мн., 2000.
2. Беларускі фальклор: Хрэстаматыя / Склад. К. П. Кабашнікаў, А. С. Ліс, А. С. Фядосік, І. К. Цішчанка. Мн., 1996.
3. Загадкі / Склад. М. Я. Грынблад, А. І. Гурскі. Мн., 1972.
4. Срезневский, И. И. Материалы для словаря древнерусского языка. Спб., 1893. Т. 1.
5. Этнаграфія Беларусі / Беларуская савецкая энцыклапедыя. – Мінск: БелСЭ, 1989. – 375 с.

К.Г. Бабака

ІРОНІЯ ЯК СРОДАК АЦЭНКІ

Іронія – дастаткова цікавы сродак надання ацэнкі, пераважна адмоўнай. Спалучаючы ў адным паведамленні сцвярджэнне і адмаўленне, іронія з’яўляецца больш моцным і катэгарычным сродкам ацэнкі, чым простая канстатацыя адмоўных рысаў. Даследчыкі часта падкрэсліваюць агрэсіўнасць іроніі (насмешкі), спасылаючыся на З. Фрэйда, які ў сваю чаргу лічыў насмешку сімвалічным знічтажэннем ворага.